

Jana Čechurová

Kdo mířil na Hrad?

35

kandidátů
na funkci
československého
prezidenta

Kdo mířil na hrad

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihazlin.cz
www.albatrosmedia.cz

 **KNIHA ZLIN**

Jana Čechurová

Kdo mířil na hrad – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.


ALBATROS MEDIA

hot history

Jana Čechurová

Kdo mířil na Hrad?

35

neúspěšných
kandidátů
na funkci
československého
prezidenta



© Jana Čechurová, 2022
© ČTK / Karas Jiří, Rubič Jiří (foto), 2022
Layout © Jan Kafka, 2022

ISBN tištěné verze 978-80-7662-266-1
ISBN e-knihy 978-80-7662-277-7 (1. zveřejnění, 2022) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-7662-278-4 (1. zveřejnění, 2022) (mobi)
ISBN e-knihy 978-80-7662-276-0 (1. zveřejnění, 2022) (ePDF)

„Žádám vás snažně, abyste nepodpořili ty, kteří vám slibují, že všechno vyřeší za vás. Takoví lidé chtějí, abyste jen mlčeli, poslouchali a drželi krok. Žádám vás snažně, abyste nepodpořili ty, kteří mají diktátorské sklony, příliš často mění názory, nejsou schopni se domluvit s jinými, nabízejí různá dobrodružná, nepromyšlená a neodpovědná řešení a kteří by se nejraději vrátili k centralistickému řízení všech našich společných věcí.“

Václav Havel, červen 1992

Úvodem



Během více než sedmdesátileté historie Československa se vystřídalo několik dějinných epoch charakterizovaných rozdílnými politickými poměry. Díky Masarykově koncepci podle amerického i francouzského vzoru, kterou poměrně bezproblémově přijali představitelé domácí politiky, se Československo etablovalo jako republika. Přestože ještě v průběhu první světové války většina politiků počítala s monarchistickým poválečným uspořádáním, idea republiky a prezidenta tak, jak je vyhlášovala Washingtonská deklarace, se ujala rychle. Prvorepubliková ústava stanovila funkční období prezidenta jako sedmileté a každý kandidát mohl za sebou absolvovat pouze dvě období, ústava z roku 1960 zkrátila funkční období na pět let a opakování nijak neomezila. První českoslovenští prezidenti byli tak výrazné osobnosti a úřad prezidenta se stal tak dominantní složkou našeho politického života, že i v éře socialismu zůstala tato funkce autonomně zachována a prezident republiky nebyl jen formou bez obsahu. Prezidentská tradice spjatá s Pražským hradem a se zámek v Lánech je v našem prostředí silná napříč desetiletími, režimy a státním uspořádáním.

Prezidenti byli po celou námi sledovanou dobu voleni parlamentem, v období, kdy měl dvě komory – tj. v meziválečném Československu

a po vzniku federace 1968/1969, na jejich společné schůzi. Mezi lety 1918 a 1992 byl prezident volen dvacetkrát, ale jen málokdy kandidovalo oficiálně více uchazečů. Nejen v éře socialismu, ale i v předchozích obdobích. Politický konsensus byl hledán a nalézán dříve, než došlo k projednání volby do parlamentu a než proběhla volba samotná, tam to již měla být sázka na jistotu. Prezidentští vítězové od počátku republiky až do roku 1989 vyhrávali již v prvním kole.

Pokud se objevil oficiálně další kandidát, bylo možné to vnímat jako projev odmítnutí politického systému jako takového. A protože bylo zřejmé, že nekoaliční kandidát nemá šanci, můžeme takové politické vystoupení považovat za výrazné gesto. Kromě samotných vítězů volby – československých prezidentů – se však hovořilo o řadě jiných osobností, a to spíše neoficiálně než oficiálně. I když se prezidenty nestaly, je bezpochyby zajímavé, jaká škála osobností takovou alternativu tvořila. Zajímavé je i to, že nejvíce se otevřela potenciální škála kandidátů ve zlomových letech 1938 a 1968, kdy rezonovala představa zásadní změny, depresivní pomnichovské a optimistické demokratizační. Za upozornění stojí i to, že právě v těchto dvou volbách byl hledán kandidát mimo profesionální politiku, v intelektuální, akademické, podnikatelské

či vojenské sféře. Hledání mimo politiku může mít různé motivace, každopádně svědčí o snaze distancovat se od dosavadního establishmentu, protože prezident, i když plní i funkce reprezentativní, je především politickým činitelem.

Některé osobnosti se objevovaly jako volební alternativa opakovaně, jiná jména byla dílem okamžité politické konstelace. V následujících medailonech přinášíme více než třicet jmen mužů, o kterých se hovořilo jako o vhodných adeptech na funkci československého prezidenta. Ona vhodnost však platila jen pro část společnosti, ovšem tak tomu většinou bylo a je i u úspěšných prezidentských kandidátů, u nichž by v současnosti navíc měla být garancí přímá volba. Najdeme zde i jedno ženské jméno. První žena se ucházela o prezidentskou funkci až roku 1992, tedy na samém konci sledovaného období, a to přestože ženy měly volební právo a účastnily se aktivně politického života již od vzniku Československa. V seznamu jsou zařazeny i osobnosti, o kterých se uvažovalo jako o nástupcích, o kandidátech na prezidentství v delším časovém horizontu, ale v konkrétním dny volby již nebyli mezi živými (např. Antonín Švehla, Jan Masaryk či Rudolf Slánský).

I když je tato kniha věnována možným kandidátům na funkci prezidenta, kostru tvoří

samozřejmě reálné prezidentské volby zasazené do dobového kontextu. V Československu se v této funkci vystřídal devět mužů. Nejdéle sloužícím prezidentem byl Tomáš Garrigue Masaryk, pro nějž platila výjimka ze systému, a mohl kandidovat tolikrát, kolikrát sám chtěl. Celkem byl zvolen čtyřikrát a vládl více než 17 let. Druhým takovým obdobím funkční stability byla éra normalizace a prezidentství Gustáva Husáka, trvající čtrnáct a půl roku. A pomyslná třetí příčka patří dalšímu komunistickému prezidentu Antonínu Novotnému s jedenácti léty v úřadě. Pokud by se sečetla všechna prezidentství Edvarda Beneše, tedy předválečné, exilové a poválečné, vyšel by nám v podstatě shodný výsledek. Naopak nejkratší dobu na Hradě strávili dělníci prezidenti Antonín Zápotocký a Klement Gottwald, kterého v našem přehledu rovněž uvádíme, protože na prezidenta neúspěšně kandidoval již proti Tomáši G. Masarykovi, a dále Václav Havel, který ovšem pokračoval po rozpadu Československa jako prezident český.

Pakliže samotný akt volby nebyl příliš napínavou záležitostí stran výsledku, docházelo k němu nejednou za dramatických či zlomových situací. Je až výsadou posledních desetiletí, že prezidenti skončí řádně své volební období a odejdou na aktivní odpočinek. Masaryk,

Beneš, Novotný, Svoboda i Husák na svou funkci rezignovali během volebního období, Gottwald a Zápotocký ve funkci zemřeli, Háčova role protektorátního státního prezidenta vyhasla s osvobozením Československa a jeho život poté ve vězeňské nemocnici. Václav Havel nebyl roku 1992 opakovaně zvolen reprezentanty Slovenska, a Československo tak svůj poslední rok dožilo bez hlavy státu. Toto drama „nezvolení“ se odehrálo poprvé v naší historii na parlamentní půdě a bylo symbolickou i praktickou předzvěstí konce společného státu Čechů a Slováků.



Tomáš Garrigue Masaryk

1918–1935



Tomáš Garrigue Masaryk byl zvolen československým prezidentem celkem čtyřikrát, poprvé v nepřítomnosti 14. listopadu 1918 jednohlasnou aklamací, z níž existuje i rozhlasový záznam, podruhé po přijetí ústavy roku 1920 a dále po sedmi letech, tedy v roce 1927 a 1934. Při každé z řádných voleb měl protikandidáta a kromě toho představoval alternativu k jeho osobnosti ten, kdo navrhl Revolučnímu národnímu shromáždění Masarykovu osobnost pro prezidentský úřad, tedy první československý premiér Karel Kramář.







Tomáš Garrigue
Masaryk
doprovázen
předsedou vlády
Antonínem
Švehlou před
sídlem Národního
shromáždění
v Rudolfinu v den
prezidentské
volby 27. 5. 1927

Karel Kramář

(1860–1937)

Karel Kramář nikdy oficiálně na prezidentský úřad nekandidoval, přesto však si na toto místo činil morální nárok a zároveň mnozí, a to nejen jeho příznivci, cítili, že je to právě Karel Kramář, kdo by prezidentem mohl a třeba i měl být. Česká politika měla málo tak reprezentativních osobností, jako byl on, a navíc byl symbolem domácího odboje stejně tak, jako byl Masaryk symbolem odboje zahraničního. Byl odsouzen k trestu smrti a šibenici unikl jen o vlasek, byl mučedníkem ve jménu národa a vlasti. A proč tedy nikdy nekandidoval? Protože prosté aritmetické výpočty signalizovaly, že by jeho kandidatura nebyla úspěšná, a neúspěch si nepřál. Mohl žít v iluzi a vytvářet iluzi. Každopádně Kramář byl mimořádně charismatickou osobností, která rezonovala po několik generací.

Vyrůstal jako jedináček v rodině úspěšného podkrkonošského stavebního podnikatele Petra Kramáře, který se od nuly vypracoval k velkému jmění. Narodil se ve Vysokém nad Jizerou, později jeho rodiče přesídlili do Semil. Od mládí vykazoval velké nadání, a proto jej rodiče poslali

na gymnázium do Prahy, na Malou Stranu, cíleně v něm pěstovali vůli k úspěchu, ke kariéře, která se nemusela soustřeďovat jen na převzetí otcových podniků. Karel Kramář měl velký rozhled, ovládal jazyky, uměl hrát na klavír a housle, maloval a kreslil a byl velmi zdatným řečníkem. Navíc byl vznosné postavy a vypadal velmi pěkně. Rodiče do něj investovali ve všech možných směrech, proto již jako dítě a mladík hodně s otcem cestoval, do Vídně, do Paříže a ani jeho studia nebyla výhradně spjata jen s pražskou právnickou fakultou, kterou absolvoval, ale i s celou řadou jiných míst a oborů – především ekonomických a politologických. Studoval v Berlíně, v Paříži, ve Štrasburku, pobýval v Londýně, procestoval Evropu. Na svou dobu to byl pro české prostředí jev nevídaný a nebylo divem, že Kramář měl mimořádný rozhled a uvažoval o českých záležitostech přinejmenším v měřítku evropském. V tom byl také srovnatelný s Masarykem, který však cestoval spíše z rodinných a pracovních důvodů.

Karel Kramář byl ekonomicky zabezpečen tím, že mu otec věnoval přádelnu v Libštátu, takže se mohl chovat značně nezávisle. Původně se chtěl věnovat akademické dráze, a to ve Vídni, kde žil trvale od konce osmdesátých let 19. století do roku 1915, kdy se nastěhoval do své pražské

impozantní vily. Rychle se však přeorientoval na politickou kariéru, ne nadarmo od dětství říkal, že studuje „na Riegra“, tj. dlouhodobého lídra české politiky, který pocházel ze Semil. Nejprve se politicky spojil právě s Tomášem G. Masarykem a také s Josefem Kaizlem, jejich časopis *Čas* mohl vycházet díky Kramářově financování, a s ideou realismu. Když však zamířili do parlamentu, stalo se to na kandidátce mladočeské strany a s tou pak Kramář spojil svůj další osud, až převzal nakonec její vedení.

Poslancem byl zvolen roku 1891, ve věku 30 let. A od té doby jím byl až do své smrti. Nikdy vlastně nevykonával žádnou jinou profesi, byl od mládí profesionálním politikem s pevným ekonomickým zázemím, které se upevnilo jednak po otcově smrti, jednak sňatkem. Na svou nevěstu si počkal až do čtyřiceti let, přestože milostný vztah s bohatou Naděždou Nikolajevnou Abrikosovou měl již celé desetiletí. Tak dlouho však trvalo, než několikanásobná matka dosáhla rozvodu se svým mužem – továrníkem, a mohla se provdat za Kramáře, se kterým léta na zapřenou žila ve Vídni. I přes všechnu snahu spolu děti nikdy neměli, což bylo trauma tohoto pozoruhodného páru velkých Slovanů. Po řadu let se jeho roční cyklus rozkládal mezi několika-měsíční pobyty ve Vídni, v Libštátu a na Krymu,



Jméno Karla Kramáře se skloňovalo během každé prezidentské volby za éry první republiky.

kde mu Jan Kotěra vyprojektoval vilu ve stylu vil antických. Tam si také zval intelektuální a uměleckou společnost z Čech a obdobně to pak zopakoval u třetí své stavby – vily ve Vysokém nad Jizerou –, ale doba se změnila a půvab a přitažlivost této rezidence značně oslabily.

Kramář se stal veličinou mladočeské strany svým vzděláním, rozhledem, bohatstvím a právě i tím, že žil trvale ve Vídni. Byl tedy stále ve středu dění a rakouská říšská rada byla jeho nejbytnějším prostředím, stal se i členem delegací. Období před první světovou válkou také můžeme považovat za vrchol jeho kariéry, pokud pomineme krátký čas, kdy byl prvním československým premiérem. A on sám tak trochu uvízl právě v této době, i když byl spolutvůrcem první republiky, v řadě ohledů s ní nesouzněl. Byl vyznavačem českého státního práva, ekonomického liberalismu, sociálně reformního programu a po zkušenosti z první světové války zapřisáhlého nacionalismu a antibolševismu. Zrovna jemu se nikdo nemohl divit – rakouská justice jej chtěla poslat na smrt a léta krutě věznila a bolševici jej a jeho ženu připravili o rodinu i majetek.

Před první světovou válkou se pokusil vzkřísit ideu slovanské spolupráce, tzv. novoslovanství, které vedle dimenze politické, směřující k tomu

ukázat, že v Rakousku-Uhersku je Slovanů většina, mělo také vytvořit prostor pro českou ekonomickou expanzi. Kramář byl úzce propojen s Živnobankou, z níž se stal postupem doby největší a nejvlivnější finanční podnik. Zároveň byl před válkou ale viněn z politiky oportunistické, kterou on sám nazýval politikou pozitivní. Těsně před Velkou válkou byl jedním z místopředsedů parlamentu, ministrem se však nestal.

Za války se zapojil do činnosti Maffie, zároveň však sprádal své vize o Slovanské federaci a zůstával v kontaktu s ruskými představiteli. Na jaře roku 1915 byl zatčen a obviněn k velezradě, v zastrašujícím monstrprocesu byl odsouzen k trestu smrti a jen agónie císaře Františka Josefa I. jej zachránila od oprátky. Císař Karel I. mu nejprve trest snížil a nakonec jej spolu s ostatními politickými vězni v létě 1917 propustil na svobodu. Kramářův příjezd do Prahy byl triumfální, Jan Herben to trefně komentoval slovy, že před válkou patřil Kramář jen jedné straně, ale nyní patří celému národu. Kramář byl hrdina a mučedník, a přestože zdaleka ne vždy byl statečný a principiální a přestože v odboji mnozí vykonali daleko více, byl to on, kdo stanul v čele integrujícího orgánu české politiky, Národního výboru, a poté také v čele první československé vlády. V době převratu se s delegací Národního

výboru nacházel v Ženevě, a proto jej nenajdeme mezi „Muži 28. října“.

Po návratu byli právě jeho ústy Habsburkové zbaveni trůnu a byl to on, kdo pronášel řeč při první Masarykově prezidentské volbě v nepřítomnosti kandidáta. Tehdy si Kramář říkal, že Masaryk je o deset let starší a po něm přijde jeho čas. Teď že tedy bude předsedou vlády. Vládu ale reálně vedl jen do ledna 1919, protože poté odjel jako předseda čs. delegace na pařížskou mírovou konferenci, a tím začal jeho politický pád. V Paříži jej zcela zastínil praktický a neprestížní Edvard Beneš a Kramář se začal čím dál více věnovat otázkám ruské emigrace a Ruska vůbec. Snažil se prosadit vojenskou intervenci proti bolševikům, především pak zásah československých legií. Tím si pod sebou podřezal větev a jeho vláda na počátku léta 1919 skončila. Navíc v dlouhé nepřítomnosti jej ve vlasti zcela zastínil navrátilivší se Masaryk, kterého předtím Kramář stále k návratu vybízel, ve vládě jej plně zastoupil Antonín Švehla a ve straně – nyní již národní demokracii – Alois Rašín.

Kramářovi se již nikdy nepovedlo vrátit na výsluní, nikdy neměl žádnou významnou politickou funkci a funkce diplomatické či senátní odmítal. Pro něj bylo přijatelné pouze být premiérem nebo prezidentem. Jenže na to

nestačily volební výsledky národní demokracie, byť by on – jako persona – rozhodně pro tyto funkce dostačoval. Zůstal tak až do konce života předsedou strany, poslancem, váženým charismatickým politikem, mecenášem, ochráncem bílé ruské emigrace, ale nikoli rozhodujícím politickým činitelem. Zahořkle vyhlížel ze své vily směrem k Pražskému hradu a jeho jméno se vždy skloňovalo, když přišla další prezidentská volba. Bylo to však platonické snění. Karel Kramář zemřel v květnu 1937, tedy o pár měsíců dříve než Tomáš G. Masaryk. Jeho ostatky spočinuly v ruské pravoslavné kapli na Olšanech, kterou pomáhal vybudovat.



August Naegle

(1869–1932)

Dne 27. května 1920 proběhla první skutečná volba prezidenta republiky na základě ústavy, a to na sedmileté období. V listopadu 1918 byl Masaryk zvolen jednohlasnou aklamací. Tato další volba se konala na veřejné schůzi parlamentu a hlasovalo se tajně, přičemž jméno svého favorita poslanci a senátoři ručně vpisovali na hlasovací lístky. Masaryk měl tentokrát protikandidáta, představitele tehdejší největší opoziční síly vůči Československé republice – německých politických stran. Byl jím profesor pražské německé univerzity August Naegle. Masaryk tehdy získal 284 hlasů (z 423), jeho protikandidát Naegle 61 (Němců bylo celkem v parlamentu 109). Prázdných lístků bylo odevzdáno 60. Když parlamentní delegace odjela na Hrad a Masaryka přivezla ke složení slibu, poslanci Naegleho strany opustili sál s voláním: „Die deutsche Kolonisten und Immigranten verlassen den Saal“, (Němečtí kolonisté a imigranti opouštějí sál), kterým Masarykovi připomněli jeho vstupní projev z prosince 1918.

August Naegle se narodil roku 1869 v Porýní v obci Annweiler am Trifels. Byl tedy skoro

o 20 let mladší než Masaryk. Vystudoval gymnázium ve Špýru a univerzity v Mnichově a Würzburgu, ale také studoval v Římě, Paříži, Londýně a Cambridge, věnoval se historii, filozofii a teologii, ve 22 letech byl vysvěcen na kněze, doktoráty získal z filozofie a teologie a již z tohoto přehledu je zřejmé, že mohl být Masarykovi důstojným a v mnohém srovnatelným protikandidátem. V mládí působil jako dvorní kněz na dvoře bavorského panovníka v Mnichově, následně se však věnoval akademické dráze. Nejprve působil v letech 1903–1906 na univerzitě v Pasově jako profesor církevních dějin, poté se trvale přesunul do Prahy jako profesor církevních dějin a patristiky na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě. Opakovaně byl mezi lety 1918 a 1930 rektorem německé pražské univerzity, přičemž si vysloužil přezdívku „železný rektor“, protože se jednak zasloužil o zachování této instituce v nové republice, ale také díky tvrdému postupu při sporech s českou částí univerzity o nástupnictví původní Karlovy univerzity a užívání starobylých univerzitních insignií, které byly nakonec předány české straně až v polovině třicátých let. Německá univerzita v Praze se z poměrně privilegovaného vysokého učení s výborným zázemím stala náraz pouhou menšinovou univerzitou ve státě, který chápala jako nepřátelský.



August Naegle byl jediným oficiálním protikandidátem TGM v roce 1920 coby představitel tehdejší největší opoziční síly vůči Československé republice – německých politických stran.